

Recenzja cyklu publikacyjnego zatytułowanego *Doświadczenie pustego gniazda w narracjach kobiet w wieku 45-64 lata. Analiza socjologiczna. Zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych*, przygotowanego przez mgr Magdalenę Herzberg-Kurasz a stanowiącego podstawę nadania jej stopnia doktora. Praca przygotowana jest pod kierunkiem promotora dr hab. Radosława Kossakowskiego prof. UG i promotorkę pomocniczą dr Magdalenę Żadkowską

1. Uwagi ogólne

Na wstępie już stwierdzam, że recenzowany cykl publikacji oceniam bardzo wysoko, choć przyznam, że nie jest łatwo dokonywać takiej oceny na podstawie wybranych publikacji. Zdecydowanie lepiej ocenia się zwartą dysertację, wyraźnie ustrukturyzowaną i spójną merytorycznie (odniosę się później do tej uwagi).

Zawartość cyklu oddaje tytuł zaproponowany przez doktorantkę *Doświadczenie pustego gniazda w narracjach kobiet w wieku 45-64 lata. Analiza socjologiczna*. Doktorantka przedstawiła do oceny teksty:

1. (2022) Żadkowska Magdalena., Herzberg-Kurasz Magdalena., „Boomeranging covidowy” – o powrotach dorosłych dzieci do domów. *Perspektywa rodziców*; Przegląd Socjologii Jakościowej, Tom XVIII Numer 1. Rodzina w czasach niepewności. (70 pkt. MEiN)
2. (2023) Gajewska Magdalena., Herzberg-Kurasz Magdalena., Żadkowska Magdalena. Kostecka Marianna., Dowgiałło Bogna., *Room of her own. Remaking Empty Nest and Creating Herspaces in Practices of Polish Mothers whose Children Left Home*, European Journal of Women's Studies 30 (1):7-21. (100 pkt. MEiN)
3. (2023) Herzberg-Kurasz Magdalena, "Motherhood in the empty nest - the lack of social recognition?" Social Policy Issue, Special Issue 2023;62(3):1-23. (40 pkt. MEiN)
4. (2024) Herzberg-Kurasz Magdalena, Giraud Christophe, de Singly Francois, Gajewska Magdalena, Sophie David Goretta, *The reconfiguration of the mother's role after the departure of the children*, [w:] Żadkowska M., Skowrońska M., Giraud Ch., Schmidt F., *Reconfiguring Relations in the Empty Nest. Those Who Leave and Those Who Stay*, Palgrave Macmillan Studies in Family and Intimate Life, ISBN 978-3-031-50402-0 ISBN 978-3-031-50403-7 (eBook) <https://doi.org/10.1007/978-3-031-50403-7>.
5. (2024) Dowgiałło Bogna, Giraud Christophe, Herzberg-Kurasz Magdalena, *Navigating*

Emotional Terrain: Women's Experiences of Loss and Gain, [w:] Żadkowska M., Skowrońska M., Giraud Ch., Schmidt F., *Reconfiguring Relations in the Empty Nest. Those Who Leave and Those Who Stay*, Palgrave Macmillan Studies in Family and Intimate Life, ISBN 978-3-031-50402-0 ISBN 978-3-031-50403-7 (eBook) <https://doi.org/10.1007/978-3-031-50403-7>.

Wskazała także inne teksty poza cykle publikacyjnym wpisujące się w jej nurt zainteresowań

.6. (2022) Żadkowska Magdalena, Dowgiałło Bogna, Gajewska **Magdalena**, **Herzberg-Kurasz**, Magdalena, i Kostecka, Marianna, *The Sociological Confessional: A Reflexive Process in the Transformation From Face-To-Face to Online Interview*. International Journal of Qualitative Methods, 21. **(40 pkt. MEiN)**

7. (2024) Gaviria Sandra, **Herzberg-Kurasz Magdalena**, Żadkowska Magdalena, *Return to the 'full nest' - re cohabitation in times of pandemic in France and Poland* [w:] Żadkowska M., Skowrońska M., Giraud Ch., Schmidt F., *Reconfiguring Relations in the Empty Nest. Those Who Leave and Those Who Stay*, Palgrave Macmillan Studies in Family and Intimate Life, ISBN 978-3-031-50402-0 ISBN 978-3-031-50403-7 (eBook) <https://doi.org/10.1007/978-3-031-50403-7>.

Teksty opublikowane są w cenionych czasopismach *Przegląd Socjologii Jakościowej*, *European Journal of Women's Studies* (100p), *Social Policy Issue*, *Special Issue* i w książce Palgrave Macmillan Studies in Family and Intimate Life.

Przygotowane zostały w kooperacji z innymi badaczkami, również z Francji realizującymi wspólne projektowe zadania badawcze.

Wszystkie publikacje przeczytałam z ogromnym zainteresowaniem i pragnę podkreślić, iż ze względu na podjęty oryginalny poznawczo temat dla socjologii rodzin, studiów genderowych i feministycznych, teoretyczne ramy interpretacyjne, sposób analizy zebranego materiału wyróżniają się one niezwykle pozytywnie w wymienionych obszarach nauki. Głęboko przedyskutowany, przeanalizowany w świetle ustaleń literatury przedmiotu i własnych badań jest zagadnienie rozumienie pustego gniazda rodzinnego, zmieniających się ról, wpływu kultury na role matek i ich identyfikacje i szczególnie emocje związane z nową fazą post-macierzyńską.

Zakres badań, poruszanych zagadnień (w kooperacji też z badaczami francuskimi) pokazuje jak ogromna była tutaj niewiedza, jakie tematy są ważne dla rodziców, głównie matek, jak zamieniają się role społeczne, obszary życia -indywidualnego, relacyjnego, przestrzeni domu rodzinnego i też pozarodzinnego oraz jakie są wyzwania społeczno-emocjonalne dla życia rodzinnego.

Niezwykle interesujące jest w sposób koronkarski portretowanie (wraz z autorkami innymi) życia kobiet, ich rekonstrukcje ról rodzicielskich, odsłanianie emocji o różnym zabarwieniu w odniesieniu do zmian w rodzinie i ujmowania ich jako też dynamicznego procesu. Doktorantka dotyka istoty macierzyństwa, restrykcyjnych kulturowych schematów generalnie kultywujących praktykowanie intensywnego matkowania, niezależnie od wieku dziecka, nawet w jego dorosłości. Doktorantka podkreśla, że skupia się „również na poznaniu i opisanu doświadczeń kobiet, których rola ulega przekształceniu. Pokazuje również, że rola matki nigdy nie ustępuje, lecz w nowych okolicznościach życia rodzinnego jest przedłużana, adaptowana, czasem modyfikowana, po to, aby manifestować się w nowych praktykach”. Doktorantka pisze : „syndrom pustego gniazda wydaje się dotyczyć te kobiety, dla których fakt bycia matką pozostawał najważniejszy przez całe życie (zanim ich dorosłe dzieci wyprowadziły się z domu). Dlatego dla niektórych matek odejście dorosłego dziecka będzie oznaczać najpierw wyłącznie pustkę i stratę, podczas gdy dla innych odejście dziecka będzie oznaczać gotowość do szybkiego przedefiniowania ról, takich jak rola matki, rodzica i partnerki”.

Prace pokazują bardzo dobry potencjał naukowy Pani Herzberg-Kurasz. Szczególnie wysoko oceniam (moje subiektywne odczucie) teksty Dowgiałło Bogna, Giraud Christophe, Herzberg-Kurasz Magdalena, *Navigating Emotional Terrain: Women's Experiences of Loss and Gain*, [w:] Żadkowska M., Skowrońska M., Giraud Ch., Schmidt F., *Reconfiguring Relations in the Empty Nest. Those Who Leave and Those Who Stay*, Palgrave Macmillan Studies in Family and Intimate Life oraz *Boomeranging covidowy” –o powrotach dorosłych dzieci do domów. Perspektywa rodziców*, które pokazują coś nowego, dają propozycje nowych pojęć i wyzwań w zakresie dalszych badań.

Bardzo pozytywnie oceniam przygotowany autoreferat, w którym doktorantka zwierza swoje cele, ramy teoretyczne i pokazuje ustalenia badawcze oraz interpretuje i reinterpretuje wyniki. Autoreferat zawiera także podsumowanie, bibliografię, aneks ukazujący badania i grupy badawcze, oświadczenia o udziale w pracy współauterek oraz oryginalne publikacje.

2. Podstawy badawcze i metodologiczne cyklu

Do przygotowania cyklu publikacyjnego (cytuję za doktorantką) posłużył materiał zbierany w ramach projektu logitudinalnego (2019-2022) finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki, kierowanego przez dr Magdalenę Żadkowską SONATA BIS 8 pt. „*I że Cię nie opuszczę*

aż do śmierci ... Praktyki życia codziennego par w wieku 50-64 lata z przynajmniej 20-15 letnim stażem”, UMO-2018/30/E/HS6/00159. Jak pisze doktorantka brała ona udział we wszystkich etapach pracy projektowej. Projektowała jakościowe narzędzia badawcze, realizowała badania prowadząc wywiady pogłębione z matkami dorosłych dzieci – stacjonarnie oraz online. Koordynowała prace rekrutacyjne, komunikacyjne oraz archiwizacyjne. Włączone do analizy dane, będące podstawą artykułów i rozdziałów uwzględnione w cyklu doktorskim, dotyczą wywiadów z 73 Polkami (w wieku 44-68 lat, mieszkających zarówno w dużych miastach, jak i mniejszych miejscowościach (poza aglomeracjami)), których dzieci opuściły dom: 58 z nich pozostawało w związkach z co najmniej 20-letnim wspólnym doświadczeniem życiowym z ojcami swoich dzieci; a 15 było w nowym związku lub żyło samodzielnie (rozwidzione, wdowy). W badanej grupie niektóre z matek doświadczyły już przejścia do pustego gniazda, podczas gdy inne były na początku lub w środku tego procesu. Reprezentowały one wyższą i niższą klasę średnią i miały wykształcenie wyższe lub średnie (w porównywalnych proporcjach). Niektóre z nich nie były aktywne zawodowo, gdy ich dzieci były małe. Wszystkie zrealizowane działania badawcze, których podjęła się w trakcie przygotowywania dysertacji stanowią integralną część badań longitudinalnych. W tekstach znajdujemy dokładne opisy doboru prób w Polsce i w Francji (z którą współpracowano przy realizacji projektu). Doktorantka szczegółowo opisuje przygotowania scenariusza wywiadu, szeregu kwestii związanych z sytuacją w gnieździe rodzinnym, oceną zmian jakie zaszły w rodzinie i planami na najbliższą przyszłość, przestrzenią i czasem dla siebie, wspólnie z partnerem/mężem; zwierzętami; relacjami z dziećmi (dzieckiem), pozostałymi relacjami bez dzieci (dziecka) oraz mapom emocji pełnego i pustego gniazda. Przebieg badań został zakłócony przez pandemię COVID-19 co spowodowało realizację wywiadów on-line i wprowadzono narzędzie wspierające wywiady jakościowe: mapy emocji pełnego i pustego gniazda. Respondentki, jak pisze ‘sporządzały schematyczne mapy ich „pełnych” i „pustych gniazd”, które odzwierciedlałyby zmiany (np. dotyczące emocji), które zaszły po opuszczeniu domu przez ich dzieci. ‘Uczestniczki odnosiły się do stanów emocjonalnych za pomocą różnych kolorów, rysunków aranżacji pomieszczeń, nazw praktyk i skupisk wielu, często sprzecznych, etykiet, które uważały za ważne dla odzwierciedlenia przestrzeni domowej w sensie emocjonalnym. Wybór kolorów i innych elementów zależał wyłącznie od uczestniczek’.

Opisy badań są uszczegółowione i zaprezentowane w każdym artykule z cyklu. Ekspozuje się wywiady diadyczne, jednak tylko w jednym artykule pojawia się głos ojców. Zatem tutaj uwaga, dużo o badaniach, ale w tekstach te głosy są niesłyszalne.

Doktorantka szczegółowo pokazuje jak opracowywała materiały, które zostały przeanalizowane w programie do analizy jakościowej MAXQDA.

3. O publikacjach wskazanych do oceny

Temat doktoratu jak wskazałam jest nowatorski i szeroko i głęboko eksploruje fazę pustego gniazda rodzinnego na etapie opuszczania/enia domu rodzinnego przez dorosłe dzieci. Inspirujące poznawczo jest stosowanie terminu **post-macierzyństwa** z jego raczej pozytywnym wybrzmieniem i nową propozycją teoretyczną opisu ważnej fazy życia kobiet. To wspólna propozycja autorek projektu, jednak pojęcie jest dość ramujące podobnie jak wyznaczanie fazy przedparentalnej, parentalnej i postparentalnej. Choć krytyczne spojrzenie i określenie na przedwcześnie „postarzone przez kulturę” (Gullette, 2002) odpowiada mi i może być feministycznie wykorzystane do innych analiz.

Cykl publikacyjny został omówiony według porządku merytorycznego ustalonego sensownie przez doktorantkę. Syntetyzacja tematów publikacji według praktykowania roli matki w wymiarze indywidualnym, przestrzennym i relacyjnym jest świetnie zaprezentowana i w zasadzie wyręcza recenzenta w dokonaniu bardziej ogólnych konstatacji. Chwałę doktorantkę za takie zwarte ustalenia i pracę nad syntetycznym autoreferatem. Wymaga to kompetencji analitycznych, syntetyzujących, porządkujących tematy, a takie doktorantka posiada.

W tekstach w podsumowaniach dużo generalizacji, i dobrze że doktorantka podkreśla, że odnoszą się one do klasy średniej. Zatem wprowadzenie intersekcyjnych wymiarów byłyby ważne w projektowaniu dalszych badań. (klasa społeczna, miejsce zamieszkania, typ rodziny, relacje z starzejącymi się rodzicami, i szerzej sektor rynku pracy, aktywności obywatelskie, religia). Interesujące są wyniki badań dotyczące Polek i Francuzek, prowadzone analizy porównawcze, ale również musimy mieć świadomość ograniczeń badawczych, różnic kulturowych i ich wpływu na zachowania i postawy matek doświadczających post-macierzyństwa.

Należy podkreślić, iż zawarta w poszczególnych publikacjach literatura przedmiotu jest bardzo bogata, odnosi się do kanonicznych prac polskich i międzynarodowych.

Wymiar indywidualny uwidacznia się szczególnie w tekście "Motherhood in the empty nest - the lack of social recognition?" Social Policy Issue, Special Issue 2023;62(3):1-23.) Dowgiałło Bogna, Giraud Christophe, Herzberg-Kurasz Magdalena, Navigating Emotional Terrain:

Women's Experiences of Loss and Gain, [w:] Żadkowska M., Skowrońska M., Giraud Ch., Schmidt F., Reconfiguring Relations in the Empty Nest. Those Who Leave and Those Who Stay.

Autorka wraz innymi współautorkami akcentuje silnie, co jest unikalną wartością zresztą całego projektu i innych publikacji, konieczność zwrócenia uwagi, dyskusowanie, odkrywanie, wartościowanie, niewidocznej społecznie post-macierzyńskiej fazy. Bohaterkami tego projektu są zatem kobiety, ich doświadczenia, przeżycia, zachowania, emocje. Cenne tutaj poznawczo są analizy na wybranych przykładach doświadczeń matek i dyskusja autorek wokół zestawu norm kulturowych dla matek oraz spostrzeżenia na temat braku wzorców kulturowych dla tej grupy kobiet.

Jestem może tutaj krytyczna wobec polskiej kultury i reguł społecznych istniejących w Polsce, ale dominuje trwały wzór intensywnej pracy reprodukcyjnej- dla męża, dzieci, domu, rodziców, a potem wnuków. Jak pisze też sama doktorantka „z moich badań i analiz wynika, że odejście dorosłego dziecka z domu rodzinnego nie prowadzi automatycznie do uwolnienia się od roli matki. Może czasem wpływać nawet na jej intensyfikację, zmieniając przy jej charakter (np. na rolę zdalną)”. Ucieczka od masy obowiązków jest niemożliwa, co pokazują różne badania , zatem ‘wolnościowe’ wypowiedzi kobiet są dla mnie inspirujące. E. Badinter w swojej książce *Konflikt kobieta i matka* (2015) opisała, że najliberalniejsza kultura dla matek jest we Francji, a najostrzejsza w Niemczech. U. Kluczyńska w swojej książce *Mężczyźni w pielęgniarstwie: w stronę męskości opiekuńczej* (2017) pisze o depresjach kobiet w późniejszej fazie życia wywołanej przeładowaniem zadaniami rodzinnymi, troską i opieką o innych. Zatem dyskusja wokół fazy post-macierzyńskiej winna być kontynuowana wobec ciągłych zmian i społeczeństwie i też na rynku pracy, czy politykach publicznych (np. babciowe to wezwanie do dalszej pracy reprodukcyjnej).

Inspiracją -jak pisze autorka-do napisania drugiego tekstu “Navigating Emotional Terrain: Women's Experiences of Loss and Gain” stały się mapy emocji. Cytuję za doktorantką: „Badane przed umówionym wywiadem indywidualnym sporządzały schematyczne mapy swoich "pełnych" (pierwsza mapa) i "pustych gniazd" (druga mapa), które odzwierciedlały zmiany (np. dotyczące emocji), jakie zaszły po opuszczeniu domu przez ich dzieci”. Narzędzie to odegrało szczególną rolę w sytuacji wywiadu online, a analiza map emocji pokazała, że przejście do pustego gniazda jest dla kobiet okresem o wysokim natężeniu emocjonalnym, ponieważ żegnają się one z rolą matki zależnych dzieci i stają w obliczu nowego etapu swojego

życia (nowej fazy macierzyństwa)”. Analizy osadzone są w dobrych koncepcjach teoretycznych m.in. socjologii emocji.

Ustalenia badawcze odnoszące się do emocji kobiet po opuszczeniu domu przez dziecko/dzieci są dla mnie szczególnie wartościowe poznawczo. To odsłanianie stanów, o których nie słyszymy często lub nawet w ogóle. Odejście dzieci to zysk czy strata-to kluczowe pytania, jakie znaczenie matki nadają sytuacjom z tym związanym? Odkryte zostały takie wzorce emocji jak: smutku, frustracji, dumy/winy, ulgi i przyjemności. Szukałam w tekście wypowiedzi, które pokazywałyby indywidualne ścieżki wolności, własne drogi na nowej drodze życia. Odkrywano, że emocje mają charakter ambiwalentny, dwuznaczności i też ważne, że postrzegają siebie bardziej autonomicznie, chociaż rola matki jest silną podstawą samoidentyfikacji. Przeżycia związane z bólem rozstania są silne dla wielu matek i interpretowane mogą być jako utrata tożsamości.

W tekście możemy porównywać doświadczenia badanych Polek i Francuzek (znamienna wypowiedź Walerie o stracie). Dobrze dobrane cytaty wnoszą wiele w rozpoznanie też kontekstu innego niż polski i jego wpływu na pojawianie się określonych emocji.

W ramach niniejszego rozdziału doktorantka pisze, że przeanalizowano 40 pogłębionych wywiadów indywidualnych (korpus (Polska, korpus B) i 43 wywiady diadyczne (DDI) z parami (Polska i Francja, korpus A).. Czy coś przeoczyłam ? -brakuje wyników wywiadów diadycznych.

Wymiar przestrzenny zaprezentowany został na podstawie tekstu *Room of her own. Remaking Empty Nest and Creating Herspaces in Practices of Polish Mothers whose Children Left Home*. To też novum badań w socjologii rodzin i studiach feministycznych w Polsce. Do analiz prywatnego miejsca -domu rodzinnego wykorzystywana jest teoria liminalności. Doktorantka pisze „Brak rytuałów wspierających ten moment w życiu kobiet wyraża się w reorganizacji swojej przestrzeni domowej”. Większość badanych nie wie jak przejść przez ten etap zmian i też nie wiedzą czy warto”. Dokonują często modyfikacji przestrzeni domowej, która jak pokaże inny tekst, może być zakłócona przez powrót dzieci, jak w czasie pandemii Covid -19. Zainteresowanie wzbudzają przeżycia kobiet i ich narracje wokół wymyślenia siebie na nowo w zmienionej przestrzeni domu-od zmian do pozostawienia nietkniętej sfery dzieci przez jakiś okres czasu i jak pisze doktorantka/współautorki następuje zawieszenie w fazie liminalnej. Taka sytuacja wywiera wpływ na odgrywanie ról wobec dzieci i przejście do zagregowanej fazy i wyłaniania się aspektów matkowania w trakcie wizyt/powrotu dzieci. Badania pozwalają się

zastanowić, czy kobiety potrafią zarządzać granicami bycia matka. Wylaniają się nowe obszary wyzwań w zakresie pracy zawodowej, czy też opieki nad innymi, np. starszymi.

W tekście *Reconfiguration of the Mother's Role After the "Departure of the Children"* pisanym z francuskimi badaczkami podejmuje temat redukcji obciążeń macierzyńskich, dotyczy zmian w ramach roli matki (redukcja roli), jej utrzymania i jej transformacji. Możemy i tutaj porównywać doświadczenia Polek i Francuzek, aczkolwiek doktorantka akcentuje niemożność dokonywania generalizacji. Uwidacznia się niekończąca się praca matek, mająca różne wymiary w odniesieniu do dorosłych dzieci. Zapoznajemy się z głosem kobiet z innego kraju w kwestii zmniejszenia obciążeń w gospodarstwie domowym, zmniejszenia presji czasu i wyłonienia się **konceptji matki zdalnej**. To warta upowszechnienia koncepcja pokazująca jak rola matki jest kontynuowana poprzez dostosowanie realizacji jej do życia z dala od dzieci. Matka dba o wymiar relacyjny, emocjonalny swoich dorosłych dzieci. Prace reprodukcyjne wykonywane fizycznie w domu przekształcają się w prace zdalne. Dzieci włączają rodzica w rozwiązywanie swoich problemów. Interesujące jest rozpoznanie sposobów balansowania pomiędzy zaangażowaniem matki a zachowaniem odpowiedniego dystansu. Wprowadzenie intersekcyjnych wymiarów do takich badań rozjaśniłoby jak kategoria matki zmienia się w danej kulturze, w danym czasie i jak współczesność, nowe technologie zmieniają i stawiają wyzwania w post-- macierzyńskiej fazie życia, co nie znaczy fazy nierodzinnej.

Bardzo interesujący jest artykuł „*Boomeranging covidowy*” –o powrotach dorosłych dzieci do domów. *Perspektywa rodziców* zwracający uwagę na wymiar relacyjny. To cenna lekcja poznawcza, co może czekać rodziców w przypadku powrotów do domu rodzinnego, które są wynikiem różnych sytuacji życiowych, tutaj skutku pandemii. Jako matka wiele nauczyłam się z tego tekstu w zakresie „robienia życia rodzinnego”, pracy emocjonalnej, fizycznej i organizacyjnej po powrocie dzieci. Czas tego powrotu jest zatem kluczowy, wyjątkowy, związany z zagrożeniem życia- to czas pandemii. Doktorantka podnosi kwestię -w innych także tekstach- gniazdowania i trzymania się rodziców. Jest to, jak pokazują liczne badania problem wielu krajów. Tytuł tekstu jest bardzo znaczący, podobnie jak inna koncepcja yoyoizacji dotycząca młodych dorosłych i dorosłych dzieci. Podkreślona zostaje ”fragmentaryzacja procesu wchodzenia w dorosłość, desynchronizacja markerów dorosłości i nowe spojrzenie na czas młodości”. Artykuł pokazuje interesujące przypadki i wreszcie słyszę głos ojca! dotyczący spraw dorosłych dzieci. Niektóre głosy naświetlają świetnie, jak powroty powodują załamanie biegu rodzinnego, odstępowanie pokoju, dzielnie wspólnej przestrzeni, organizację praktyk

jedzeniowych. Tekst pokazuje czego możemy spodziewać się po relacjach rodzinnych, jakie otrzymamy wsparcie, jakie mogą wystąpić pewne napięcia, konflikty na bazie sprzecznych oczekiwań i zachowań rodziców i dzieci.

Mam pytanie dlaczego przyjmuje się, że o *boomerangu* możemy mówić, gdy miną minimum cztery miesiące od pierwszego opuszczenia gniazda? W innych relacjach przyjmuje się okres od 6 miesięcy lub rok czasu?

4. Uwaga szczegółowa

Jak wspomniałam na wstępie łatwiej ocenia się zwartą dysertację przygotowaną jako monografia. Doceniam merytorycznie osiągnięcia projektowe w postaci licznych publikacji. Budzi krytyczne refleksje udział doktorantki w nich, jeśli jest wielu autorów.-jest to 20%, dwa razy 33%, 30% i 50%. Tak naprawdę nie wiadomo dokładnie co kto pisał, kto ostatecznie brał odpowiedzialność za prowadzenie tekstu. Doktorantka złożyła odpowiednie oczywiście oświadczenia o swoim udziale i rodzaju partycypacji. Jednak w przyszłości przy następnych stopniach naukowych dobrze byłoby przygotować samodzielną publikację.

W recenzji piszę często doktorantka napisała, ustaliła..., a należałoby napisać współautorki tekstów. Zatem ze względu na wagę doktoratu piszę o osiągnięciu Pani Herzberg-Kurasz.

5. Konkluzja

Jak podkreśliłam w recenzji cykl publikacji przedstawiony do recenzji jest wyróżniającym się osiągnięciem naukowym. Uznanie budzi nowatorski temat badań – nie często tak głęboko eksplorowany w Polsce, stosowane metody jakościowe, a nade wszystko jakość analizy socjologicznej. Autorkę cechuje umiejętność teoretyzowania, syntetyzowania, uogólniania socjologicznego, co nie jest częste wśród młodych badaczy/ek. Perfekcyjnie zbudowany aparat analityczny i siatka pojęć związanych z doświadczeniem życia kobiet, których dzieci opuściły dom rodzinny, czy akcentowanie ważności koncepcji post-macierzyństwa. Doktorantka pokazuje zatem bardzo dobry warsztat teoretyczno-metodologiczny, kompetencje w zakresie organizacji, i realizacji przedsięwzięć badawczych, także ich opracowania i analizy. Wnosi istotny wkład w socjologię rodzin i studia feministyczno-genderowe i dokumentowanie niełatwego często doświadczenia jakim jest nowy etap życia kobiety - post-macierzyństwa. Odnosząc się do ustawy o stopniach naukowych, która mówi, że „rozprawa doktorska /tutaj cykl publikacyjny powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej (art.13.1) **stwierdzam** że należy

dopuszczyć Panią Herzberg-Kurasz do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim i przyznać jej stopień doktora w dziedzinie: Nauki Społeczne i dyscyplinie Nauki Socjologiczne.